

М.О. Жұмағұлов¹, Сейсен Н.Б.¹

¹*Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы қ., Қазақстан)*

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЖАСТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ САНАСЫ

Аннотация

Ғылыми мақалада жастардың құқықтық мәдениетін қалыптастыру мәселелері зерделенеді. Құқықтық мәдениет қазақстандықтардың дүниетанымына құндылықтық мән беретін және халықтың құқықтық санасын қалыптастырудың негізі болып табылатын құбылыс ретінде қарастырылады. Жастардың құқықтық мәдениеті - олардың жас ерекшеліктеріне сәйкес, құқықтық мәдениет элементтерін қоғамдағы шынайы құбылыс ретінде қабылдауды мақсат ететін, арнайы ұйымдастырылған педагогикалық әрекет. Сондықтан, жастардың құқықтық мәдениеті жалпы мәдениеттің элементі ретінде сол жастардың құқықтық санасын қалыптастыру мен дамытудың нәтижесі болып табылады. Жастардың құқықтық мәдениетінің бөлігі ретіндегі құқықтық сананы арттыру мәселелерін шешу үшін құқықтық тәрбиенің тиімділігі мен сапасы мәселесіне көп көңіл бөлу қажет.

Түйін сөздер: құқықтық тәрбие, құқықтық сана, жастар, қоғамдық сана, мемлекеттік саясат, құқықтық мәдениет жүйесі.

М.О. Жұмағұлов¹, Сейсен Н.Б.¹

¹*Казахский национальный педагогический университет им. Абая, (Алматы, Казахстан)*

ПРАВОВОЕ СОЗНАНИЕ МОЛОДЕЖИ В СИСТЕМЕ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ КАЗАХСТАНА

Аннотация

В научной статье изучаются вопросы формирования правовой культуры молодежи. Правовая культура рассматривается как явление, которое придает ценностное значение мировоззрению казахстанцев и является основой формирования правового сознания населения. Правовая культура молодежи - специально в соответствии с их возрастными особенностями организованная педагогическая деятельность, направленная на восприятие элементов правовой культуры как истинного явления в обществе. Поэтому правовая культура молодежи как элемент общей культуры является результатом формирования и развития правового сознания данной молодежи. Для решения вопросов повышения правового сознания как части правовой культуры молодежи необходимо уделять большое внимание вопросам эффективности и качества правового воспитания.

Ключевые слова: правовое воспитание, правовое сознание, молодежь, общественное сознание, государственная политика, система правовой культуры.

LEGAL CONSCIOUSNESS OF YOUTH IN THE SYSTEM OF LEGAL CULTURE OF KAZAKHSTAN

М.О. Zhumagulov¹, Seisen NB.¹

¹*Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)*

Abstract

The scientific article examines the formation of legal culture of young people. Legal culture is considered as a phenomenon that attaches value value to the worldview of Kazakhstanis and is the basis for the formation of legal consciousness of the population. Legal culture of youth is a specially organized pedagogical activity, in accordance with their age characteristics, aimed at the perception of elements of

legal culture as a true phenomenon in society. Therefore, the legal culture of youth as an element of General culture is the result of the formation and development of legal consciousness of this youth. To address the issues of raising legal awareness as part of the legal culture of young people, it is necessary to pay great attention to the effectiveness and quality of legal education.

Keywords: legal education, legal consciousness, youth, public consciousness, state policy, legal culture system.

Кіріспе

Құқықтық мәдениет қазақстандықтардың дүниетанымына құндылықтық мән беретін және халықтың құқықтық санасын қалыптастырудың негізі болып табылатын құбылыс ретінде қарастырылады. «Құқықтық және азаматтық қоғам тек оның мүшелері болып табылатын субъектілердің құқықтық мәдениет пен әлеуметтік, зияткерлік дамудың жоғары деңгейіне жеткен кезде ғана өміршең болуы мүмкін...» [1; 226.]. Ал, қазіргі уақытта Қазақстан қоғамында нормативтік қатынастар өте вариативті түрде қабылданып, халықтың мінез-құлқын заңға мойынұсынушы деңгейде деп айтуға келмейді. Қазіргі уақытта қазақстандықтар арасында жаппай сананың ерекше күйі қалыптасып, кеңінен таралу үстінде. Оған білім дағдарысы, ғылымның бұрмалануы, ырымшылдық, табиғи қажеттіліктерді қанағаттандыруға талпыныс, моральдық нормалардың құлдырауы тән.

Дәстүрлі түрде қазақстандықтардың құқықтық санасын нигилистік деп сипаттауға да болады. Құқық саласының мамандары да, әлеуметтанулық зерттеулермен айналысатын мамандар да заңдарды елемей үрдісін, оларға бағынудан жалтаруға ұмтылуды және құқықтық нормаларды ашық бұзуды қазіргі қоғам жастарына тән қылық деп атап өтуде. Бұл жағдай қоғамның тұрақты, болжамды дамуына кедергі жасайды, оның қауіпсіздік ұстанымдарын бұзады, экономикалық дамуды тежейді, бұқара халық арасында алаңдатушылық пен қылмыс алдындағы қорқыныштың артуына ықпал етеді, толеранттылыққа негізделген қоғамдық қатынастарды қалыптастыруды тежейді.

Тәуелсіз ел қоғамында осы қоғамдық қатынастарды реттеудің дұрыс емес тетігін таңдауда, құқықтық нормаларды вариативті түсінуде құқықтық сана мен құқықтық мәдениеттің теріс жақтары қалыптасты. Жалпы Қазақстан халқының құқықтық мінез-құлқы заңды мінез-құлықтан ауытқығандығы байқалады. Құқық субъектілері болып табылатын қазақстандық жастар туындаған құқықтық қатынастарды реттеуде заңсыз шешімдерді жиі қабылдайды. Бұл фактілерді құқықтық статистика мәліметтері дәлелдеуде. Мысалы, 2019 жж. қылмыс жасаған азаматтардың жалпы саны 99508 адам болып тіркелсе, оның 2824 кәмелет жасына толмағандар (2395 мектеп оқушылары) [2]. Жалпы сот тәжірибесінде үкім шығару сәтіндегі оның сипаттау-дәлелдеу бөлігінде кәмелет жасына толмаған жастардың құқық нормаларын дұрыс емес түсінуі туралы мәліметтер бар. Сондықтан әлеуметтану ғылымы аясында құқықтық мәдениетті, оның ішінде құқықтық сананы зерттеу қажеттілігі зерттеулердің теориялық және тәжірибелік маңыздылығын анықтайды.

Негізгі бөлім. Тұлғаның құқықтық мәдениеті.

Алматы қаласы Қазақстан Республикасының ең ірі мегаполисі және де халық үлесінің әр түрлі категорияларының топтасқан жері. Статистика ақпараттарында қала тұрғындарының саны 2000000 деп көрсетілген. Сол халық санының 700 мыңға жуығы немесе 30 пайызы - жастар. «Алматыэлектротранс» көлік компаниясының басшылығының 2019 жылғы мәліметтері бойынша, Алматы қаласы бойынша 30% қала тұрғындары жол ақысын төлемейді. Бұл нақты көрсеткіш мәдени инфраструктурасы дамыған, жоғары білім беру орталығында құқықтық мәдениет деңгейін анықтауға септігізін тигізер ақпарат.

Қазақстанның құқықтық мәдениеті әлеуметтік-саяси феномен ретінде – жалпыға ортақ, ерекше және дара бірліктегі күрделі құбылыс [3; 182б.]. Қазіргі жас ұрпақтың құндылық бағдарлары қоғамның даму келешегін анықтайды. Сондықтан жастардың бастан кешірген оқиғалары оның барлық өміріне әсер етіп, қоғамдағы құндылықтар болашақта талай өзгеруде. Алдағы уақытта жастар әлеуметтік өгерістердің бастамашысына айналып, өсіп-жетілу кезінде қалыптасқан құндылықты бағдарларды алға қойып, жүзеге асыратын болады.

Құнды бағдарлар тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандырудың мәні, мақсаттары мен құралдары ретінде қарастыруға болатын материалдық және рухани игіліктердің жиынтығы болып табылады [4; 162б.]. Әлеуметтану ғылымында құндылықтық бағдарлардың әртүрлі әлеуметтік топтар мен қауымдастықтар арасында таралуы зерттеліп, жастар тобы ерекше назарға алынууда. Олардың өмір кезеңдерінде құқықтық мәдениеті деңгейінің өсіп, азаматтық қоғамға тән құндылықтық бағдарларының қалыптасуы құқықтық мемлекеттің қалыптасуының негізі.

Қазақстан жастарының құқықтық санасы мен құқықтық мәдениетінің қалыптасуына мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдардың идеологиялық жұмысы, әлеуметтік саяси хал-ахуал, жастардың өмірлік тәжірибесі, заң шығарушы, құқықты жүзеге асырушы және құқық қорғау органдарының қызметі, отбасы, мектеп, орта және жоғары оқу орнында оқыту мен тәрбиелеу ісі, бұқаралық ақпарат құралдары мен насихат қызметі маңызды мәнге ие.

Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің мәліметтері бойынша, 2019 жылы 14 пен 28 жас аралығындағы жастар саны 3830 536 адамды құрады. Яғни, жастар – бұл демографиялық ұғым. Жастық шақ – белгілі бір жас кезеңі, балалық шақ пен ересектік арасында жатқан адамның жетілуі мен даму кезеңі. Ағылшын ғалымы Саймон Фрис «Жастар әлеуметтануы» атты еңбегінде осы ұғымның екі критерийін ұсынады: алғашқысы – балалық шақтан ересек адамға және екіншісі – жауапсыздық кезеңнен жауапкершілігі мол мінез-құлық кезеңіне көшу [5; 130].

Әлеуметтену тұрғысынан жастарды зерттеудің 3 тәсілін бөліп қарастырады: 1) сыни-айыптаушы немесе теріс көзқарасты (жастарды «адасқан», «абыржыған», «енжар», «кешіккен» ұрпақ деп атайтын әлеуметтанушыларға тән тәсілдеме); 2) жастарды асыра мақтау мен мінсіздігін алға тартуда көрінетін шаттанған-оптимисттік тәсілдеме; 3) нақты тарихи-әлеуметтік жағдайларды ескере отырып, жастардың тіршілік ортасындағы тарихи-әлеуметтік жағдайларды ескере отырып, олардың қалыптасуы мен дамуын зерттейтін ғалымдарға тән ғылыми көзқарас. И.С. Конның жастарға берген анықтамасында былай делінген: «Жастар – жас сипаттамаларының, әлеуметтік жағдай мен әртүрлі әлеуметтік-психологиялық қасиеттер ерекшеліктерінің жиынтығы негізінде бөліп қарастырылатын әлеуметтік-демографиялық топ. Жастық шақ өмірдің белгілі-бір сатысы, кезеңі ретінде биологиялық тұрғыда әмбебап келеді, бірақ оның нақты жас шектері, онымен байланысты әлеуметтік мәртебесі және әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерінің әлеуметтік-тарихи түбірі бар және олар қоғамдық құрылымға, мәдениетке және әлеуметтендірудің осы қоғамға тән заңдылықтарына байланысты» [6; 152]. Бұл анықтама ғалымдар арасында кең таралып, қолданысқа енгізілді.

Жастардың құқықтық мәдениетін қалыптастыру дегеніміз – олардың жас ерекшеліктеріне сәйкес, құқықтық мәдениет элементтерін қоғамдағы шынайы құбылыс ретінде қабылдауды мақсат ететін, арнайы ұйымдастырылған педагогикалық әрекет [7; 197б.].

Жастардың құқықтық мәдениеті жалпы мәдениеттің элементі ретінде сол жастардың құқықтық санасын қалыптастыру мен дамытудың нәтижесі болып табылады. Өзара байланыстар, яғни жастардың басқа адамдармен қарым-қатынас жүйесі және сол қатынастың мазмұнының байлығы жастардың құқықтық мәдениетін қалыптастырады.

Қоғамдық сана мен құқықтық сана

Қоғамдық сананың әртүрлі нысандары бар, олар арқылы адамдар қоршаған ортаны сезінеді. Бұған саяси, адамгершілік, ұлттық, эстетикалық діни сана жатады. Қоғамдық санаының бір түріне құқықтық сана да жатады. Құқық теориясында құқықтық сана құрылымы құқықтық психология мен құқықтық идеологиядан тұрады.

Құқықтық сана – бұл біздің қоғамда болып жатқан көптеген күрделі және серпінді үдерістерді сипаттайтын заңды маңызы бар мінез-құлықтың ішік, жеке реттеушісі. Ол көптеген теориялық постулаттарды қайта жаңғыртуды, бүгінгі күнгі қазақстандық заңгерлердің, әлеуметтанушы ғалымдардың мұрасын, соның ішінде құқықтық тәрбие мен құқықтық сананың нысандары, әдістері мен жүйелері мәселелерін шешуге арналған ғылыми еңбектерін терең зерделеуді қажете етеді.

Қазақстанның қазіргі даму кезеңіндегі құқықтық сана мәселесіне зерттеу сөзсіз өзекті мәнге ие. Қазіргі ғылымда құқықтық сана мен құқықтық тәрбиенің жалпы теориясының негізі қаланды. Олардың қатарында ресейлік және қазақстандық бірқатар авторлардың жұмыстары аса құнды. Мысалы, А.С. Ибраеваның пікірінше, құқықтық мәдениет – бұл құқықтық актілердің жетілдірілуінің қол жеткізілген деңгейінен, құқықтық және құқық қолданушылық қызметтің деңгейінен, құқықтық сананың және тұлғаның құқықтық дамуынан, сонымен қатар оның мінез-құлқының еркіндігі мен қоғамдық дамуға және қоғамның өмір сүру жағдайын қолдауға ықпал ететін мемлекет пен тұлғаның өзара жауапкершілігі деңгейінен көрініс табатын қоғамның құқықтық өмірінің сапалы жағдайы [8; 134 б.]. Яғни, құқықтық сана құқықтық мәдениеттің құрамдас бөлігі, әлеуметтік сананың бір түрі бола тұра, ол қоғамдық қатынастарды құқықтық реттудің ажырамас элементі ретінде әрекет етеді.

Құқықтық тәрбиенің мақсаты - жастарды мемлекет заңдары мен қоғамда өмір сүру ережелерін құрметтеуге, қоғам заңдылықтарын бұзуға төзбеушілікке, қоғамдық тәртіпті сақтауға тәрбиелеу болып табылады [7; 195б.]

Когнитивті, эмотивті және конативті компоненттерді қамтитын үш деңгейлі білім беруге әлеуметтік бағдар, азаматтық белсенділікті әлеуметтік талдаудың мүмкін ең оңтайлы тұжырымдамалық негізі болып табылады. Оқу орындарында құқықтық мәдениетті қалыптастыру жұмысының жүйесі білім беру технологияларын, оқу іс-әрекетінде ақпараттық-коммуникативтік технологияларды, жеке тұлғаға бағдарланған амал, жобалар әдісі және т.б. қолдану арқылы жүзеге асырылады [7; 197б.]

Еліміздің Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2007 жылы 28 ақпандағы өзінің Қазақстан халқына Жолдауында жастардың құқықтық мәдениетін қалыптастыруды ерекше атап өтті. Құқықтық мәдениет саласындағы қызмет Қазақстан Республикасында Тәуелсіздік жылдарынан бері жүйелі түрде жүргізіліп келеді. Жастардың құқықтық санасын қалыптастыруға септігін тигізер бірқатар маңызды нормативтік-құқықтық құжаттар қатарына: «Жастар арасында бейбітшілік, халықтар арасындағы өзара құрмет пен өзара түсіністік идеяларын тарату туралы» БҰҰ Декларациясы (Бас Ассамблеяның 1965 жылғы 07 желтоқсандағы №2037 (XX) қарарымен қабылданды), 1989 жылдың 20 қарашасында БҰҰ БАС Ассамблеясының «Бала құқықтары туралы Конвенциясы» (1994 жылы Қазақстан Республикасымен ратификацияланды). 2002 жылы 08 тамызда Қазақстан Республикасында қабылданған «Қазақстан Республикасындағы бала құқықтары» туралы Заңы; 2004 жылы 07 шілдеде «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясаты туралы» Заң және осы жылы 09 шілдеде қабылданған «Кәметке толмағандар арасында құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын-алу туралы» Заңы, «Волонтерлік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2016 жылғы 30 желтоқсандағы № 42-VI Заңы және де «Қазақстан 2020: болашаққа жол» Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасы туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 27 ақпандағы № 191 қаулысы жатады.

Қоғамдық өмірдің кез-келген құбылысы міндетті түрде адамның санасы арқылы өтеді. Бұл мемлекеттік-құқықтық құбылыстарға да қатысты. Жеке индивидтің, адамдар тобының немесе жалпы қоғамның санасында көрініс тапқан мемлекеттік-құқықтық құбылыстар оң немесе теріс бағасын алады [9; 344 б.].

Құқықтық сана азаматтық қоғамның ішік құрылымын құрайтын мынадай жағдайларда қалыптасатын жүйелі құбылыс болып табылады:

- Экономикалық қатынастар;
- Әлеуметтік-мәдени қатынастар;
- Жеке таңдаумен, саяси және мәдени мүдделермен байланысты қатынастар.

Жоғарыда айтылған тұжырымдардың нәтижесі негізінде азаматтық қоғамның қалыптасу үдерісіндегі жастардың құқықтық санасы екі деңгейде көрініс табады. Біріншіден, объективті деңгей – қоғамның реттеушілік қызметінің әлеуметтік-нормативтік жүйесі ретінде, екіншіден, субъективті, яғни құқықтық сананың түрлі типологияларын негіздейтін мінез-құлықтың әлеуметтік маңызы бар стратегиясы ретінде.

Қорытынды

Сонымен, жастар – бұл өзінің бастамашылдығымен және қоғамға кері әсер ету қабілетімен ерекшеленген әлеуметтік объект. Сондықтан да жас адамның құқықтық санасын төмендететін факторларды, сондай-ақ оны өзгертетін жаңа үрдістердің әсері туралы, жас азаматтармен құқықтық тәрбие жұмысының тиімді нормалары, құралдары мен әдістері қандай деген мәселені қарастыру маңызды.

Жастардың құқықтық санасы – әлеуметтік-құқықтық шындықтың әртүрлі элементтерін көрсететін күрделі идеологиялық және психологиялық кешен. Ол құқықтық көзқарастар мен ойлар, құқықтық білімдер, құқықтық қажеттіліктер, мүдделер мен ұстанымдар, сондай-ақ жас ұрпақтың мемлекеттік-құқықтық мұраттары.

Жастардың құқықтық мәдениетінің бөлігі ретіндегі құқықтық сананы арттыру мәселелерін шешу үшін құқықтық тәрбиенің тиімділігі мен сапасы мәселесіне көп көңіл бөлу қажет. Құқықтық тәрбие деп мемлекеттің, оның органдары мен қызметкерлерінің, қоғамдық ұйымдар мен ұжымдарының жастардың құқықтық санасын қалыптасыру және арттыру жөніндегі мақсатты жүйелі қызметін түсінуді айтады. Құқықтық тәрбие туралы ұсынылған тезисті толық ашып көрсететін болсақ, ол құқықтық білім беру, заңды тәжірибе, өзін-өзі тәрбиелеу есебінен жүзеге асырылады. Өзін-өзі тәрбиелеу әрбір жас адамның құқыққа деген терең құрметін, өздігімен білім

алу, дербес талдау арқылы және жеке тәжірибеде құқықтық нұсқамаларды қатаң ұстану қажеттілігі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Савельева Е.А. Гражданская активность молодежи: варианты концептуализации понятия // Вестник РУДН. Серия «Социология». — 2013. — № 2., 21-31
2. Қазақстан Республикасы бас прокуратурасының құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті // <http://pravstat.prokuror.gov.kz/kaz/kszhaek/komitet-kyzmeti/talduu-mlimetteri>
3. Г.Р. Абсаттаров Правовая культура: Характеристики и специфика (на примере современного Казахстана) // Вестник РУДН, серия Социология, - 2014. - № 2, 181-189
4. Сурина И.А. Ценностные ориентации // Знание понимание умение. 2005. №4. С.162-164
5. Шайхетдинов М. А. Молодежь как субъект правовых отношений // Молодой ученый. — 2017. — №41. — С. 129-131. — URL <https://moluch.ru/archive/175/45985>
6. Суртаев В.Я. Молодежь и культура – СПб.: Изд-во СПб. Гос. университета культуры и искусств, 1999. – 224с.
7. Нарықбай Р.Т. Жастардың құқықтық мәдениеті // Абай ат. ҚазҰПУ Хабаршысы. Педагогикалық ғылымдар сериясы, №3 (51), 2016ж. – 194-198бб.
8. Ибраева А.С. Теория государства и права: учебное пособие / А.С. Ибраева. - 2-е изд., испр. и доп. - Алматы: Жеті жарғы, 2006. - 424 с.
9. Морозова Л.А. Теория государства и права. Учебник. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Российское юридическое образование, 2010.- 384 с.

МРНТИ 11.25.31

<https://doi.org/10.51889/2020-1.1728-8940.35>

Абхари А Ш.¹

¹КазНПУ имени Абая, Казахстан

ВЛИЯНИЕ АРАБСКОЙ АРМИИ НА АРАБСКУЮ РЕВОЛЮЦИЮ

Аннотация

Прошло почти десять лет после революций «арабской весны», охвативших арабский мир от Северной Африки до Западной Азии и Аравийского полуострова, и результаты этих революций были разными, в то время как Тунису удалось создать стабильную систему, в которой власть передается посредством выборов Египтяне не смогли избавиться от диктаторского режима генералов, которые снова вернулись к власти Египта в результате военного переворота, и есть другие страны, которые вступили в жестокую гражданскую войну, которая усугубляется ростом внешнего вмешательства в нее, и в этой статье я пытаюсь следовать роли военных в определении результатов этих действий революции. Совершенно очевидно, что результаты этих революций тесно связаны с положением военных элит в этих странах, а выдающаяся позиция тунисской армии привела к прибытию Туниса в безопасное место, когда раскол сирийской и йеменской армии привел к вхождению страны в состояние хаоса и боевые действия, которые все еще продолжаются до тех пор, пока в этот день. В этой статье я показал, что позиции армий в революциях зависят главным образом от культуры этих армий и степени их профессионализма.

Ключевые слова: революция, военная элита, арабская весна, режим, арабский мир, Египет, Тунис, Сирия, Ливия, гражданская война.

Абхари А Ш.¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Қазақстан

АРАБ ӘСКЕРІНІҢ АРАБ РЕВОЛЮЦИЯСЫНА ӘСЕРІ